

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

MƏLAHƏT MƏMMƏD QIZI MÜRSƏLOVA

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ HƏRƏKƏTİN İCRA
İSTİQAMƏTİNİ BİLDİRƏN FELİ BİRLƏŞMƏLƏRİN
SEMANTİK-QRAMMATİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

5714.01 – Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2014

Tədqiqat Azərbaycan Dillər Universitetinin
İngilis dilinin leksikologiyası kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **Dünyamin Nurqələm oğlu Yunusov**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəsmi opponentlər: **Həbib Məmməd oğlu Zərbəliyev**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Nəcəf Hüseyn oğlu Nəbiyev
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Aparıcı təşkilat: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Xarici dillər və Azərbaycan dilçiliyi kafedraları

Müdafiə «__24/09__» 2014-cü il tarixində saat __⁰⁰-da
Bakı Slavyan Universitetinin nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru
elmi dərəcələri almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsi üzrə
D 02.071 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014. Bakı şəhəri, S.Rüstəm küçəsi, 25

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin kitabxanasında tanış
olmaq olar.

Avtoreferat «__»_____ 2014-cü il tarixində göndərilmişdir.

D 02.071 Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

N.R.Muqimova

DİSSERTASIYANIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Müxtəlif dil ailələrinə mənsub olan dillərin kontrastiv-tipoloji tədqiqi və belə tədqiqatlardan əldə edilən elmi-nəzəri nəticələr ümumi tipologiya üçün əhəmiyyətli olmaqla yanaşı, fərqli tipologiyaya malik dillərin spesifik xüsusiyyətlərinə daha dərinədən nüfuz etməyə, onların oxşar, universal və fərqli cəhətlərini müəyyən edib inventarlaşdırmağa imkan verir. Son dövrlərdə Azərbaycanda german dillərinin müxtəlif səviyyələri, o cümlədən leksik-semantik səviyyəsi geniş tədqiq edilir. German dillərinin Azərbaycan dili ilə müxtəlif səviyyələrdə kontrastiv şəkildə araşdırılmasına da diqqət xeyli artmışdır. Həmçinin müasir ingilis dilində fellərin leksik-semantik qrupları, qrammatik xüsusiyyətləri ilə bağlı xeyli sayda araşdırmalar aparılmışdır və aparılmaqda davam edir. Lakin ingilis dilində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin semantik-qrammatik xüsusiyyətləri sistemli və Azərbaycan dilinin materiaları ilə müqayisəli şəkildə tədqiq olunmamışdır. Halbuki “Semantika qohum və qeyri-qohum dilləri tipoloji müqayisə yolu ilə tədqiq etməkdə mühüm rol oynaya bilər ... Fellərin semantik baxımdan tədqiqi isə dilçiliyin bir çox mühüm problemlərinin həll olunmasına işıq sala bilər”¹. Ona görə də ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin semantik-qrammatik xüsusiyyətlərinin tədqiqi həm bu sahədəki mövcud boşluğu doldurmaq, həm də dillərin ümumi tipoloji inventarını zənginləşdirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Mövzunun aktuallığını şərtləndirən əsas cəhətlərdən biri məhz budur. Bundan başqa, A.Axundovun qeyd etdiyi kimi, “Qohum olmayan dillərin müqayisə-tutuşdurma yolu ilə öyrənilməsinin böyük təcrübi əhəmiyyəti vardır. Xarici dillərin öyrənilməsi üçün milli məktəblərdə həmin dillərin öyrənilməsi metodikası üçün müqayisəli metodun bu növü qiymətli material verir. Qeyd olunan cəhətlərə görə heç də təsadüfi deyildir ki, ... ana dilinin xarici dillərlə müqayisəli-tutuşdurma yolu ilə öyrənilməsinə böyük əhəmiyyət verilir.”²

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqat işinin obyektı ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr, predmeti isə hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin semantik-qrammatik xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsidir.

---

¹ Т.К.Кулиев. Семантика глагола в иностранных языках. Баку: “Элм”, 1998, с.3.

² А.А.Ахундов. Умуми дилçилик. Баки: “Şərq-Qərb”, 2006, s.261.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi həm geneoloji, həm də tipoloji baxımdan müxtəlif qruplara daxil olan ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin məna qruplarını, funksional və struktur xüsusiyyətlərini, tipoloji əlamətlərini müəyyən etməkdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı konkret vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

müxtəlif sistemə malik olan ingilis və Azərbaycan dillərində

-feli birləşmələrin semantik-qrammatik təsnifatı ilə bağlı tədqiqatlarda irəli sürülmüş fikir və mülahizələri tənqidi şərh edərək ümumiləşdirmək;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələri bir sistem kimi nəzərdən keçirmək və bu sistemin əsas semantik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin əsas üslubi-funksional xüsusiyyətlərini kontrastiv şəkildə təhlil etmək;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin struktur tiplərini, bu tiplərin əmələ gəlmə xüsusiyyətlərini, səciyyəvi əlamətlərini üzə çıxarmaq;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin qrammatik xüsusiyyətlərini araşdırmaq;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin qrammatik-sintaktik xüsusiyyətlərini, qrammatik-kateqorial əlamətlərini təhlil etmək və onların tipoloji cəhətlərini aşkara çıxarmaq.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Tədqiqatda Azərbaycan dilçiliyində ilk dəfə olaraq ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr semantik-qrammatik aspektdən monoqrafik şəkildə tədqiq edilir, onların spesifik funksional-üslubi xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilərək inventarlaşdırılır.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqatda kontrastiv-tipoloji və təsviri metodlardan istifadə edilmişdir.

Dissertasiyanın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Dissertasiyada irəli sürülmüş nəzəri müddəalar kontrastiv-tipoloji tədqiqatlar üçün əhəmiyyətlidir. Dissertasiyanın nəticələri orta və ali məktəblərdə ingilis və Azərbaycan dillərinin tədrisində, ali məktəblərin filoloji fakültələrinin tələbələri üçün xüsusi kursların hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Müdafiəyə aşağıdakı müddəalar çıxarılır:

-ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr həm qısa, həm də genişlənmiş formalarda işləyə bilər;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin nüvəsini təsirli və təsirsiz fellər təşkil etsə də, feli birləşmələrin komponentləri də müəyyən rol oynayır;

-İngilis dilində əsasən genişlənmiş və tamamlıqlı feli birləşmələr, Azərbaycan dilində isə daha çox “ad+fel”, “fel+fel”, “zərf+fel” tipli feli birləşmələr işlənir;

-Azərbaycan dilində feli birləşmələrin komponentləri arasında sintaktik əlaqə hal şəkilçiləri, ingilis dilində isə sözlülər vasitəsilə yaradılır;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr əsas mənaları ilə yanaşı, məcazi mənalar da ifadə edə, feli frazeoloji birləşmələr yarada bilər;

-hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin sintaktik funksiyaları bir çox hallarda feli birləşmələrin əmələ gəlməsində mühüm rol oynayan felin təsriflənməyən (şəxssiz) formalarının mənası ilə bilavasitə bağlı olur.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dilinin leksikologiyası kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları barədə bu kafedranın elmi seminarlarında, ölkə miqyaslı və beynəlxalq elmi konfranslarda məruzə edilmişdir. Mövzu ilə bağlı müəllifin müxtəlif elmi nəşrlərdə 5 məqaləsi və elmi konfranslarda etdiyi 2 məruzəsinin materialları çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısından ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə mövzunun aktuallığı, elmi yeniliyi əsaslandırılır, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri müəyyənləşdirilir, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, obyekt, predmeti, metodları, müdafiyyə təqdim olunan əsas müddəaları, aprobasiyası və dissertasiyanın strukturu barədə məlumat verilir.

Dissertasiyanın **I fəsl** “Feli birləşmələr və onların ingilis və Azərbaycan dilçiliyində tədqiqi tarixi” adlanır. Üç bölmədən ibarət olan bu fəslin birinci bölməsində feli birləşmələr söz birləşmələrinin bir növü kimi araşdırılır. Məsələnin belə qoyuluşu onunla bağlıdır ki, son illərdə ingilis dilində söz birləşmələri ilə bağlı nəşr edilmiş bir çox tədqiqat işlərində söz birləşməsinin növləri, xarakterik xüsusiyyətləri haqqında əhəmiyyətli fikirlər irəli sürülsə də, onun mahiyyəti, digər dil vahidlərinə, xüsusən sözə və cümləyə münasibəti kimi bir çox məsələlər hələ də mübahisəli

olaraq qalmaqdadır.¹ Ona görə də dilin sintaktik səviyyəsinin əsas vahidlərindən olan bu birləşmələrlə bağlı mübahisəli məsələlərin həlli, görünür, hələ çox araşdırmalar tələb edəcəkdir.

Bu bölmədə müasir ingilis və Azərbaycan dillərində söz birləşmələrinin feli və qeyri-feli birləşmələrə bölünməsi məsələsinə də toxunulur. Müəyyən edilir ki, bu dillərdə söz birləşmələrinin bölgüsü oxşar olsa da, onların formalaşdığı qrammatik-struktur modellər və vasitələr fərqlidir. Burada feli birləşmələrin və onların ayrı-ayrı növlərinin araşdırılmasının bir neçə cəhətdən əhəmiyyətli olması da əsaslandırılır. Məsələn, müxtəlif sistemə malik olan ingilis və Azərbaycan dillərində belə birləşmələrin formalaşma prosesinin araşdırılması bu dillərin həmin istiqamətdə inkişafının ümumi mənzərəsini müəyyənləşdirməyə imkan vermiş olar. Ona görə də felin şəxssiz (təsriflənməyən) formalarının səciyyəvi əlamətləri haqqında geniş təsəvvür əldə etmək üçün bu formalar əsasında yaranan birləşmələrin müxtəlif struktur modellərinin, onların əsas xüsusiyyətlərinin tədqiqi vacibdir. Bu həm kontrastiv, həm də təbii dilçilik baxımdan əhəmiyyətlidir.

I fəslin ikinci bölməsində ingilis dilində feli birləşmələrin tədqiqi tarixinə ekskurs edilir. Bu bölmədə müxtəlif dövrlərdə dilçi alimlərin söz birləşməsi, feli birləşmə nəzəriyyəsinə münasibətləri təhlil olunur, bu sahənin yeni bir elmi istiqamət kimi təşəkkül tapıb inkişaf etməsində xüsusi rolu olmuş H.Svit, O.Yesperson, E.Krəüzinga, İ.İvanova, V.Burlakova, Q.Poçeptsov, A.Peskovski, V.Vinoqradov, Y.Seyidov və başqalarının söz birləşmələrinin mahiyyəti, strukturu, növləri, semantikasi, həmçinin feli birləşmələrin sintaktik strukturu, komponentlərinin morfoloji mənsubiyyəti və bu birləşmələrin digər əlamətlərinə dair fikirləri ümumiləşdirilir. Burada feli birləşmələrin L.Blumfildin etdiyi təsnifinə də münasibət bildirilir. L.Blumfildə görə, bütün endosentrik struktur iki növə bölünür: tabeli növ (məsələn, *poor John*) və tabesiz növ (məsələn, *Tom and Mary*). Ekzosentrik strukturların yarımqruplara bölünməsi isə başqa prinsip əsasında həyata keçirilir. Bu, predikativ *John ran away* və sözönülü *beside John* tipli birləşmələri bir-birindən fərqləndirməyə imkan verir.² Bu bölmədə V.Burlakovanın söz birləşmələrində sintaktik əlaqələrlə bağlı fikirlərinə də münasibət

---

¹ N.Vəliyeva. Müxtəlif sistemli dillərdə feli birləşmələrin tipoloji təhlili. Bakı: "Avropa", 2008, s.19.

² А.Блумфилд. Язык. М.: "Прогресс", 1968, с.207-208.

bildirilir. V.Burlakova sintaktik əlaqələri 1) məkan və mövqe münasibətləri, 2) status və 3) kombinasiya baxımından araşdırır. Söz birləşmələrinin komponentlərinin sayı status və kombinasiya münasibətləri baxımından ikidən, məkan və mövqe münasibətləri baxımından isə üçdən az olmamalıdır. Məkan və mövqe münasibətlərinin sxemi söz birləşmələrinin iki qrupunu fərqləndirməyə imkan verir: unisentrik və polisentrik.¹

Unisentrik qrupa aid birləşmə onun yalnız bir elementinin böyük strukturun müxtəlif elementləri ilə bilavasitə əlaqə yarada bilməsi ilə fərqlənir. Söz birləşmələrinin bu qrupuna substantiv, adverbial və regressiv-adyektiv birləşmələri aid etmək olar. Məsələn: *very quickly, extermely young, strange happenings, a letter from the old man.*

Polisentrik birləşmələrin əsas elementi fel olur. Məsələn: *come home early, go to the market late.*

Buraya həmçinin progressiv-adyektiv qruplar daxil edilir. Məsələn: *full of cats and dogs, fond of music.*

O.Musayevə görə, müasir ingilis dilində söz birləşməsi ən azı iki əsas nitq hissəsindən ibarət olan və atributiv əlaqə zəminində formalaşan sintaktik vahiddir.² V.N.Yartseva isə hesab edir ki, söz birləşməsi mənə mərkəzinə və qrammatik mərkəzə malik olmalıdır, başqa sözlə, onun tərkibindəki sözlərdən biri qrammatik cəhətdən təbəedici olmalıdır.³

Ümumiyyətlə, dilçilikdə söz birləşmələrinin xarakteri onlara daxil olan aparıcı sözün xarakteri ilə ölçülür. Başqa sözlə, söz birləşmələri daha çox onlarda hansı nitq hissəsinə aid sözün əsas, aparıcı rola malik olması ilə müəyyənləşdirilir. Bu baxımdan, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, söz birləşmələri iki yerə bölünür: feli birləşmələr və qeyri-feli birləşmələr. Qeyri-feli birləşmələrə ismi birləşmələr, zərf birləşmələri və başqa konstruksiyalı birləşmələr aiddir.

Feli söz birləşmələrində adı ifadə olunan iş, hal və ya hərəkət statik vəziyyətdə göstərilir. Belə söz birləşmələrində əsas, aparıcı söz fel olur. Məhz fel müəyyən sintaktik əlaqə vasitəsilə ayrı-ayrı sözləri öz ətrafında toplayaraq mürəkkəb quruluşlu sintaktik vahid – söz birləşməsi əmələ

---

¹ В.В.Бурлакова. Синтаксические структуры современного английского языка. М., 1984, с.88.

² О. İ.Musayev. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: "Qismət", 2007, s.242.

³ В.Н.Ярцева. Пути развития словосочетания (на материале английского языка) // Ученые записки Ленинградского Университета. Сер. Филологические науки, 1952, № 15, с.34.

gətirir. Feli birləşmələrin tərkibinə daxil olan ayrı-ayrı sözlərin hamısı əsas, aparıcı sözə – felə aid olur, onu bu və ya digər cəhətdən izah edir və ya ona aid müəyyən əlaməti bildirir. Başqa sözlə, feli birləşmələrin tərkibinə daxil olan sözlər fellərlə müxtəlif qrammatik və semantik əlaqədə olur. Birləşməni təşkil edən fellər həmişə tabe edən, felin ətrafında toplanan, onunla müxtəlif qrammatik-semantik əlaqədə olan sözlər isə tabe olandır.

Məlumdur ki, feli birləşmələr onların ifadə etdiyi proses və bu prosesin əlamətlərinin müxtəlifliyi baxımından da qruplaşdırılır. Bu qruplarda feli birləşmələr aşağıdakıları bildirir: proses və onun subyektini (*while coming*), proses və onun obyektini (*having written the letter, to write a letter*), proses və onun zamanını (*to read to day, having written in the morning*), proses və onun məkanını (*going to the city, to arrive in London*), proses və onun tərzini (*to speak slowly, to run quickly*), proses və onun kəmiyyətini (*to speak too much, when speaking a little*), proses və onun səbəbini (*sleeping for the illness*), proses və onun məqsədini (*in order to go to study*) və s. Bu bölmədə həmin bölgüyə də münasibət bildirilir.

I fəslin üçüncü bölməsində Azərbaycan dilçiliyində söz birləşməsi məsələsi işıqlandırılır. Söz birləşmələri və onların spesifik xüsusiyyətlərindən ümumi və türkoloji dilçilikdə XIX əsrdən bəhs edilməyə başlansa da, bu dilçilik probleminin ardıcıl və sistemli şəkildə araşdırılması XX əsrin ortalarından başlanır. Bu dövrdə əsas diqqət söz birləşmələrinin növləri və onların əsas konstruktiv əlamətlərinin müəyyənləşdirilməsinə yönəlmişdi. Sonrakı dövrlərdə də bu sahə ilə bağlı bir sıra tədqiqat əsərləri yazılmışdır. Onlar arasında Y.Seyidovun “Müasir Azərbaycan dilində söz birləşmələri” və N.Vəliyevanın “Müxtəlif sistemli dillərdə feli birləşmələrin tipoloji təhlili” monoqrafiyaları xüsusi qeyd olunmalıdır. Dissertasiyanın növbəti fəslinə zəmin hazırlanması baxımından bu monoqrafiyalarda irəli sürülmüş fikirlərin təhlili də vacibdir. Ona görə də bu bölmədə həmin tədqiqatlar geniş şərh edilir və onlardan çıxan nəticələr ümumiləşdirilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, burada sadalanmış və sadalanmamış tədqiqatların heç birində müəlliflər Azərbaycan dilindəki feli bağlamaların ingilis dilində feli sifətlər adı ilə verilən fel formalarının bir qismi hesab edilməsinə hər hansı münasibət bildirməmişlər. Halbuki ingilis dilindəki feli sifətlərin bir qismi sintaktik funksiyaları və mahiyyəti baxımından Azərbaycan dilindəki feli bağlamalarla eynilik təşkil edir, Azərbaycan dilində olduğu kimi, bu və ya digər hərəkətə aid olaraq onun müxtəlif baxımdan izahına xidmət edir.

“İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin semantik-funksional təhlili” adlanan **II fəsil** üç bölmədən ibarətdir. I bölmədə bu dillərin materialları əsasında həmin birləşmələrin semantik xüsusiyyətləri araşdırılır. D.Yunusov ingilis dilində hərəkətin icra istiqamətini bildirən fellərin semantik tiplərinin müəyyənləşdirilməsinin yalnız ingilis dilçiliyi üçün deyil, ümumi dilçilik üçün də faydalı olduğunu bildirir.¹ Bu məsələ ilə bağlı aparılmış tədqiqatların təhlili göstərir ki, fellərin leksik-semantik baxımdan tədqiqi əsasən üç istiqamətdə aparılmışdır:

- 1) fellərin tematik qruplarının müəyyənləşdirilməsi,
- 2) fellərin məna növlərinin müəyyənləşdirilməsi,
- 3) fellərin başqa nitq hissələri ilə qarşılıqlı qrammatik əlaqə və məna münasibətlərinin üzə çıxarılması.

Məlumdur ki, leksik-semantik sahənin yaranmasında müəyyən mərkəzi elementlərin xüsusi funksiyası olur. Bu elementlər leksik-semantik sahəni təşkil edən qrupun nüvəsi hesab edilir.

Nüvə ətrafında cəmləşən digər sözlər leksik-semantik qrupların ətraf vahidləri funksiyasında çıxış edir. İngilis dilində hərəkət bildirən bir çox fellərin semantik sahəsinin mərkəzində *to go* və *to come*, Azərbaycan dilində müvafiq olaraq *getmək* və *gəlmək* felləri durur.

İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən və nüvə funksiyasını yerinə *to go* və *getmək* fellərinin iştirakı ilə yaranan leksik-semantik sahələrin konkret nümunələrinə aşağıdakı birləşmələri misal göstərmək olar:

İngilis dilində: *to go out, to go to the theatre, to go one's own way, to go ashore, to go along the road, to go at full drive, to go to the country, to go abroad, to go on a journey, to go for a ride, to go for a drive, to go for a walk, to go for a party, to go to a meeting, to go by land, to go by train, to go in a carriage, to go on foot, to go and fetch somebody, to go into the army, to go about, to go ahead, to go at somebody, to go away, to go back, to go back to one's native land, to go for somebody, to go forward, to go off, to go on, to go on for, to go round, to go to bed, to go with the current.*

Azərbaycan dilində: *ova getmək, teatra getmək, öz yolu ilə getmək, sahilə getmək, yola getmək, tam sürətlə getmək, kəndə getmək, xaricə*

---

¹ D.N.Yunusov. Müasir ingilis dilində istiqamət bildirən fellərin leksik-semantik xüsusiyyətləri // ADU-nun Elmi xəbərləri. 2011, № 4, s.53.

getmək, səyahətə getmək, miniklə gəzməyə getmək, gəzintiyə getmək, şənliyə getmək, iclasa getmək, quru ilə getmək, qatarla getmək, faytonda getmək, piyada getmək, bir kəsi gətirmək, əsgərliyə getmək, irəli getmək, bir kəsin üstünə getmək, çıxıb getmək, geri getmək, öz vətəninə getmək, bir kəsin dalınca getmək, axınla getmək.

to come və *gəlmək* felləri də belə leksik-semantik sahə yaradaraq nüvə funksiyası yerinə yetirir və müxtəlif modelli sintaktik konstruksiyaların əmələ gəlməsinə səbəb olur:

İngilis dilində: *to come pass, to come and go, to come across somebody // something, to come after somebody, to come against somebody, to come at somebody // something, to come upon somebody, to come to a sudden stop, to come after, to come again, to come along, to come away, to come between, to come by, to come down, to come forward, to come off, to come round, to come up, to come within* və s.

Azərbaycan dilində: *yanından ötüb-getmək, var-gəl etmək, bir kəslə (bir şeylə) təsadüfən rastlaşmaq, bir kəsin arxasınca getmək, bir kəsin (şeyin) üstünə getmək, qəflətən yerində dayanmaq və sonra dalınca getmək, geri getmək, kiminlə isə birlikdə getmək, aralanıb getmək, yandan ötüb getmək, irəliyə getmək, içəri getmək, aşağıya getmək, yuxarıya getmək, uzağa getmək* və s.

Müşahidələr göstərir ki, bir çox hallarda ingilis dilində feli birləşmələrin nüvəsini təşkil edən *to go* və *to come* fellərinin hər ikisi Azərbaycan dilinə *getmək* feli ilə tərcümə olunur.

Deytik nöqtəyə münasibətdə hərəkətin düz və ya əyri xətliliyini bildiren hərəkət felləri, o cümlədən feli birləşmələr çox zaman informasiya daşımır. *To go* – *getmək*, *to come* – *gəlmək* felləri istisna olmaqla digər hərəkət felləri semantik sahənin ətraf elementləri funksiyasını daşıyır.

İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildiren feli birləşmələrin iştirak etdiyi leksik-semantik qrupların tərkibində bəzən digər fellər də işləyə bilər. Məsələn, ingilis dilində *to move, to turn, to tread, to throw, to stride, to ride, to fall, to creep, to step, to start, to draw, to drag, to drive, to climb, to drop, to cut, to run, to look, to check, to bear, to ask, to walk* belə fellərdəndir.

Bu və ya digər semantik sahənin mərkəzi elementinin müəyyənləşdirilməsində bir çox hallarda sözün tezliyi və semantik sahə meyarlarından istifadə edilir. Lakin sözün tezliyi həmişə həlledici ola bilmir. Funksional üslubdan asılı olaraq bu və ya digər felin tezliyi fərqli ola bilər.

Hərəkətin icra istiqamətini bildirən fellərin işləndiyi birləşmələrin semantikasının müəyyənləşdirilməsində mətnin məzmununu və situasiya xüsusi rol oynayır. Məsələn, *go* felinin XXI əsrə aid “Çember lüğəti”ndə verilmiş 17-dən artıq mənası situasiya ilə bağlıdır. Azərbaycan dilində *getmək* felinin də təxminən o qədər mənası olduğu göstərilir. Lakin hesab edirik ki, bu fel bir sıra isimlərə qoşulduqda müxtəlif ifadələr, mürəkkəb fellər yaradaraq əlavə, məcazi mənalar da bildirə bilər. Məsələn: *fikrə getmək, xəyala getmək, rəngi getmək, əldən getmək*.

Bu bölmədə hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr leksik-semantik baxımdan iki qrupa bölünür: üfiqi istiqamətdə icra olunan hərəkət bildirən feli birləşmələr və hərəkətin şaquli istiqamətdə icra olduğunu bildirən feli birləşmələr. Üfiqi istiqamətdə hərəkət bildirən feli birləşmələr də öz növbəsində iki qrupa bölünür: a) hərəkətin üfiqi istiqamətdə irəliyə və b) hərəkətin üfiqi istiqamətdə geriye doğru yönəldiyini bildirən feli birləşmələr. İngilis dilində isim hallara görə dəyişmədiyi üçün cümlədə sözlər arasındakı əlaqə başqa vasitələrlə, xüsusilə sözlərin köməyiylə reallaşır. Bu əlaqələr hal şəkilçiləri ilə eyni imkanlara malikdir. Hallar və sözlər funksional baxımdan oxşar olsalar da, həm də bir-birindən fərqlənirlər. Başqa sözlə, sözlər cümlədə öz vəzifələrinə, qrammatik mənalarına görə halları xatırladır, lakin öz formasına görə onlardan fərqlənir. Hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrdə hər iki dil üçün ortaq olan yönəlmə mənasının yaradılmasında müxtəlif qrammatik formalardan istifadə edilir. Müq. et: *to go to school – məktəbə getmək, coming on going – gələn-gedəndə, while coming – gələndə*. Hərəkətin üfiqi istiqamətdə geriye doğru icra olduğunu bildirən feli birləşmələr sayca daha azdır. Belə fellərə və onların şəxssiz formaları ilə yaranan feli söz birləşmələrinə *to come (to return) to school – məktəbə qayıtmaq, returning – qayıdan, while returning to work – işə qayıdarkən (qayıdanda), to move backward – işdə geriləmə, moving backward – geriləyən, while moving geriləyəndə, to go – getmək, to start – yola düşmək* və s. nümunələri aid etmək olar.

Hərəkətin şaquli istiqamətdə icra olduğunu bildirən feli birləşmələr isə bu və ya digər yerdəyişmənin yuxarıya və ya aşağıya istiqamətləndiyini ifadə edir. Belə birləşmələrdə şaquli istiqamət mənası *up – yuxarı, straight – dikinə, forward – üstünə* tipli sözlərlə yaradılır. Məsələn: *to go up the car, to get in the car – maşına // maşının üstünə çıxmaq, to climb the mountain – dağa qalxmaq // dağa dırmaşmaq*.

Şaquli istiqamətdə icra olunan hərəkət bildirən feli birləşmələrin ikinci qrupuna aşağı istiqamətdə yönəlmiş hərəkət ifadə edən birləşmələr daxildir. Belə birləşmələrdə əsas rolu *down – aşağı, bottom – dib, top – dərə, yarıqan* tipli istiqamət mənalı sözlər oynayır. Məsələn: *to fall into the river (valley) – çaya / dərayə / aşağıya yıxılmaq, enmək // düşmək*.

Bu bölmədə həmçinin hərəkətin tərzini, heç bir maneə olmadan icra olunmasını bildirən feli birləşmələr tədqiq edilir.

Azərbaycan dilində hərəkət felləri arasındakı semantik münasibətləri nəzərə alaraq Q.Cəfərov bu felləri dörd qrupa bölür: 1) semantik yaxınlıq münasibətində olanlar, 2) semantik əkslik münasibətində olanlar, 3) semantik bağlılıq (asililiq) münasibətində olanlar və 4) semantik bərekslik münasibətində olanlar.¹ Hesab edirik ki, ikinci və dördüncü qruplar arasında ciddi semantik fərqlər olmadığından onları bir qrupda birləşdirmək olardı.

İngilis dilində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin bir qrupu hərəkətin müəyyən obyekt istiqamətində yerinə yetirildiyini, onun icra səmtini göstərir. Belə birləşmələrdə zaman, məkan bildirən sözlərdən istifadə olunur. Məsələn:

He escaped to England a month before the war broke out (R.Bradbury) “Müharibə başlamazdan bir ay əvvəl o, İngiltərəyə qaçıb canını qurtardı”.

Early on the following morning they started for Chamonix (O’Henry) “Onlar növbəti gün səhər tezdən Çamonisə yollandılar”.

He dragged the counterpane from his bed (P.Abraham) “O, yorğanını çarpayıdan dartdı”.

A man’s figure appeared from an old house, approached the bridge (O’Henry) “Köhnə evdən çıxan adam silueti körpüyə yaxınlaşdı”.

İngilis dilində hərəkətin çıxış nöqtəsini ifadə etmək üçün semantik baxımdan bir-birindən müəyyən qədər fərqlənən iki sözlükdən istifadə edilir, Azərbaycan dilində isə həmin məna yalnız çıxışlıq hal vasitəsilə ifadə edilir. Məsələn: *evdən gələndə, Bakıdan yola düşmək, içimdən gələn arzu, stuldan uzaqlaşmaq, otaqdan çıxanda*.

İngilis və Azərbaycan dillərinin hər ikisində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin bir qismi bu və digər hərəkətin həm başlanğıc məntəqəsini, həm də istiqamətləndiyi son məntəqəni göstərir. İngilis dilində hərəkətin başlanğıc məntəqəsini bildirmək üçün *from*, istiqamət-

---

¹ Q.Cəfərov. Azərbaycan dilinin leksik-semantik sistemləri. Bakı: “Elm”, 1984, s.102.

ləndiyi son məntəqəni bildirmək üçün *to* sözünündən istifadə olunur. Bu, Azərbaycan dilindəki müvafiq hal şəkilçilərinə uyğun gəlir. Müq. et: *On my way from the station to my office, I sometimes went past there – Stansiyadan ofisə gedəndə mən hərdən oradan keçirdim.*

İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin bir qismi müəyyən istiqamətdə icra edilən hərəkət zamanı keçilən yolu, məkanı göstərir. Müq. et: *We tracked her across Ireland (R.Bradfury) – Biz onunla İrlandiyadan keçəndə rastlaşdıq.*

Bu bölmənin yekunu olaraq qeyd etmək olar ki, ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr semantik xüsusiyyətlərinə görə o qədər də fərqlənmir.

II fəslin ikinci bölməsində ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin funksional xüsusiyyətləri araşdırılır.

Hərəkət felləri və həmin fellərin şəxssiz (təsriflənməyən) formaları əsasında yaranan, eyni zamanda icra edilən hərəkətin istiqamətini ifadə edən feli birləşmələr funksional fəallığı, məna genişliyi, semantik zənginliyi ilə də seçilir. Fellərin şəxssiz formaları əsasında yaranan birləşmələr mənaca rəngarənglik nümayiş etdirir, işlənmə yerindən asılı olaraq müxtəlif semantik yükə malik olur. İngilis və Azərbaycan dilləri feli birləşmələrin funksional xüsusiyyətlərinin zənginliyi, müxtəlif sözlərlə birləşərək frazeoloji birləşmələr yarada bilmələri, uyğun sintaktik konstruksiyalara malik olması baxımından bir-birinə yaxındır, lakin bir sıra feli birləşmələrin fərqli modellər üzrə yaranması, fərqli mənalar ifadə etməsi onları bir-birindən fərqləndirir. Frazeoloji birləşmələrin bir qismi fellərdən və ya bilavasitə fellərin iştirakı ilə yaranır. Bunu H.Bayramov da vurğulayır: “Frazeoloji birləşmələrin çoxu felə, az bir qismi isə başqa nitq hissələrinə ekvivalentdir”.¹ Bu, belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir ki, frazeoloji birləşmələrin böyük hissəsi hərəkət semantikasi ehtiva edir və müəyyən bir felin ifadə etdiyi mənaya uyğun gəlir.

Frazeoloji birləşmələrin yaranmasında fellərin mühüm rol oynaması barədə fikirlərə ingilis dilinin frazeologiyasını geniş tədqiq etmiş A.V.Kuninin əsərlərində də rast gəlmək olar.² Əksər dünya dillərində olduğu kimi, ingilis və Azərbaycan dillərində də fellər, o cümlədən onun bir

---

¹ H.Bayramov. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları. Bakı: “Maarif”, 1978, s.71.

² А.В.Кунин. Фраzeология современного английского языка. М., 1972, с.167-229; А.В.Кунин. Курс фразеологии современного английского языка. М., 1986, с.262-290.

semantik qrupunu təşkil edən hərəkət felləri məcazlaşaraq həqiqi mənası ilə yanaşı, digər mənalara da əldə edir. Bu, hərəkətin icra istiqamətini bildirən əksər fellərin yaratdığı frazeoloji birləşmələrdə özünü daha qabarıq göstərir.

İngilis dilində hərəkətin icra istiqamətini bildirən ayrı-ayrı fellərin şəxssiz formaları əsasında yaranan frazeoloji birləşmələr istər nitq prosesində, istərsə də bədii əsərlərin dilində müəyyən bir fikri obrazlı ifadə etmək üçün işlədilir. Bu zaman hərəkət felləri əlavə semantik çalar qazanın, müxtəlif mənalı sözlərlə birləşərək sabit birləşmələrin yaranmasına səbəb olur. Məsələn:

*I am supposed to be going on holiday tomorrow. I've been **running round like a headless chicken** all day trying to get ready (to run around like a headless chicken* “o tərəf, bu tərəfə qaçan, yumurtası tərs gələn toyuq kimi vurnuxmaq”).

*All my children have grown up and **flown the nest** (to fly the nest* “evi tərk etmək, yuvadan uçmaq”).

*Mich all was always there **to put his foot down** (to put one's foot down* “qəti addım atmaq, fikrində / mövqeyində möhkəm olmaq”).

*Among other things he informed me that he **got the axe at work** (to get the axe at work* “torbasını qoltuğuna vermək, fırıldaqçılığa görə işdən qovulmaq”).

*I advise, “Don't **throw the baby out with bathwater**” (to throw the baby out with the bathwater* “tələsmək, bir şeyi əldən buraxmaq”).

Azərbaycan dilində də *gəlmək* feli ilə yaranmış feli birləşmələrdə fel müxtəlif semantik çalarlar nümayiş etdirir. Məsələn:

cana gəlmək – bezmək, usanmaq;

kefi gəlmək - əhvalı yüksəlmək, şadlanmaq;

dilə gəlmək – bezmək, narazılığa başlamaq;

yola gəlmək – razılaşmaq;

kələk gəlmək – aldatmaq;

gözə gəlmək – işi düz gətirməmək, müəyyən bir işdə geriləmək;

vəcdə gəlmək – həvəsə gəlmək, əhvalı yüksək olmaq;

yazığı gəlmək – rəhm etmək, halına acımaq;

özünə gəlmək – rahatlanmaq.

Azərbaycan dilində hərəkət mənalı fellər arasında *getmək*, *aparmaq*, *gətirmək* fellərinin iştirakı ilə yaranmış söz birləşmələri də öz semantik-funksional ifadə imkanları, müxtəlif sintaktik konstruksiyalar yarada bilməsi ilə seçilir.

İstiqamət bildirən fellərin funksional xüsusiyyətlərindən bəhs edərkən D.N.Yunusov iki mühüm yanaşma prinsipini qeyd edir. Birinci yanaşma prinsipinə görə çoxmənalılıq dərəcəsi ilə sıx əlaqədə olan funksional cəhət əsas götürülür. Bu yanaşma prinsipi öz ifadəsini istiqamət bildirən fellərin təsnifatında tapır. İkinci yanaşma prinsipi istiqamət bildirən fellərin distributiv bölgü cəhətlərini nəzərə almaqla onların sintaktik xüsusiyyətlərinin əlaqəsinin təsviridir.¹ Başqa bir məqaləsində müasir ingilis dilində fellərin sintaqmatik və paradiqmatik xüsusiyyətlərini tədqiq edən D.N.Yunusov feli birləşmələrdəki fellərin təsirli, təsirsiz olmasının, cümlə tərkibindəki əlaqəsinin cümlənin strukturundakı digər elementlər üçün önəmini vurğulayır.²

II fəslin üçüncü bölməsində ingilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin sintaktik funksiyaları araşdırılır.

Hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin yaranmasında əsas rol oynayan fel formaları fərqli olduqlarından onların yerinə yetirdikləri sintaktik funksiyalar da fərqlənir. Bu fikri felin şəxssiz formalarına da aid etmək olar.

Müasir ingilis dilində bəzi feli birləşmələr mübtəda funksiyasında çıxış edərək xəbərin ifadə etdiyi hərəkətlə eyni qrammatik zamanda olur və cümlədə xəbərdən əvvəl işlənir. Məsələn:

To explain this is not so easy.

To lift it easily was very difficult.

İngilis dilində feli birləşmələrin məlum və məchul növdə işlənərək mübtəda funksiyasında çıxış etməsi onun xarakterik xüsusiyyətlərindən biridir. Məsələn:

For time to swear was such a rarity that David was not only shocked but thoroughly started.

Felin şəxssiz formalarından olan məsdər mübtəda, tamamlıq, mürəkkəb tamamlığın tərkib hissəsi və təyin funksiyasını yerinə yetirə bilər. Bu, hər iki dildə təxminən eynidir, lakin ingilis dilindən fərqli olaraq, Azərbaycan dilində hərəkətin icra istiqamətini bildirən məsdərlə yaranmış feli birləşmələr zərflik və II və III növ təyini söz birləşmələrinin komponenti kimi çıxış edə bilər.

---

¹ D.N.Yunusov. Müasir ingilis dilində istiqamət bildirən fellərin funksional xüsusiyyətləri // ADU-nun Elmi xəbərləri, 2012, № 3, s.3.

² D.N.Yunusov. Müasir ingilis dilində fellərin sintaqmatik və paradiqmatik xüsusiyyətləri // ADU-nun Elmi xəbərləri, 2010, № 1, s.3.

Bu bölmədə feli sifətlərin müasir ingilis dilində təyin və müqayisə, güzəşt və şərt zərfliləri, Azərbaycan dilində isə əsasən təyin, bəzən də mübtədə, hətta substantivləşərək xəbər və tamamlıq funksiyasında çıxış edə bilməsi halları da işıqlandırılır.

Bu bölmənin sonunda Azərbaycan dilində felin təsriflənməyən forması olan feli bağlamaların spesifik xüsusiyyətləri və ingilis dilində cerundun özəllikləri xarakterizə edilir.

Dissertasiyanın **III fəslində** hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin qrammatik-struktur tipləri araşdırılır.

İngilis və Azərbaycan dillərdə hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr onların tərkibindəki tabe sözlərin xarakteri və semantikasından asılı olaraq müxtəlif quruluşa və məna xüsusiyyətlərinə malik olur. Dilçilik ədəbiyyatında bu qəbildən olan feli birləşmələr onların komponentləri arasındakı münasibətə görə iki qrupa bölünür: komponentləri arasında obyekt əlaqəsi olan fel əsaslı birləşmələr, komponentləri arasında hal, vəziyyət əlaqəsi olan fel əsaslı birləşmələr. İngilis dilində birinci qrupa *to run a car, to run a business*, ikinci qrupa isə *to run fast, to run into a garage* tipli feli birləşmələr aid edilir.¹

Bu bölmədə həmçinin istər ingilis, istərsə də Azərbaycan dilçiliyində söz birləşmələrinin komponentləri arasında uzlaşma, yanaşma və idarə əlaqəsi, dilçilərin buna fərqli münasibəti, söz birləşmələrinin komponentlərinin hansı nitq hissələri ilə ifadə olunması məsələləri şərh edilir. Müəyyən edilir ki, müasir ingilis dilində feli birləşmələr, o cümlədən hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr tabe tərəfin morfoloji mənsubiyyəti baxımından ən çox aşağıdakı modellər üzrə formalaşır: fel+isim, fel+zərf, fel+fel, isim+fel, zərf+fel.

Fel+isim tipli feli birləşmələr funksional baxımdan daha fəal olmaqla nominativ səciyyə daşıyır. Məsələn: *to build a palace, to send a massage*. İsim+fel tipli birləşmələrdə birinci tərəf ismin yiyəlik halında işlənmiş adlardan, ikinci tərəf isə cerunddan ibarət olur. Belə birləşmələr Azərbaycan dilindəki təyini söz birləşmələrinə uyğun gəlir. Məsələn: *an elephant's trumpeting, car's roaring, moon's shadowing*.

Fel+fel tipli birləşmələrdə birinci tərəf adətən felin şəxssiz forması olan məsdərlə, ikinci tərəfi isə cerundla ifadə olunur. Bu tipli birləşmələr məzmunca Azərbaycan dilindəki feli bağlamalı birləşmələrə uyğun gəlir.

---

¹ И.П.Иванова, В.В.Бурлакова, Г.Г.Почепцов. Теоретическая грамматика современного английского языка. М., 1981, с.107.

Məsələn: *begin asking, start working*.

Fel+zərf modeli üzrə formalaşan birləşmələrin birinci tərəfi məsdərlə, ikinci tərəfi isə müxtəlif mənalar bildirən zərflərlə ifadə olunur. Belə birləşmələrdə ikinci tərəf birincidə ifadə olunan hərəkətin izahına xidmət edir. Məsələn: *to run fast, to start rapidly*.

Bu bölmədə Azərbaycan dilində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin ismin adlıq, təsirlik, yönlük, yerlik, çıxışlıq hallı növləri, birinci tərəfi məkan mənalı zərflərlə ifadə olunan qoşmalı birləşmələr, ingilis dilində sözönülü feli birləşmələr də araşdırılır.

Dissertasiyanın **Nəticə** hissəsində tədqiqatdan əldə olunan nəticələr ümumiləşdirilir:

-hər iki dildə hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin həm qısa, həm də genişlənmiş formaları mövcuddur,

-hər iki dildə hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrdə aparıcı rolu nüvə elementləri – təsirli və təsirsiz fellər oynayır,

-ingilis dilində daha çox genişlənmiş, tamamlıqlı feli birləşmələr, Azərbaycan dilində isə ad+fel, fel+fel, zərf+fel tipli feli birləşmələr işlənir,

-Azərbaycan dilində feli birləşmələrin tərəfləri nitqdə ayrılıqda eyni mənada işlənsə də, ingilis dilində feli birləşmələrin tərəfləri ayrılıqda işləndikdə fərqli mənalar ifadə edir,

-Azərbaycan dilində feli birləşmələrin komponentləri arasında sintaktik əlaqələr hal şəkilçiləri, ingilis dilində isə əsasən sözönülər vasitəsilə reallaşır,

-hər iki dildə hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr öz ilkin mənaları ilə yanaşı, məcazi mənalar da ifadə edə, müxtəlif mənalı feli frazeoloji birləşmələr yarada bilir,

-hər iki dildə hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin ayrı-ayrı növləri müxtəlif sintaktik funksiyalar yerinə yetirir. Bu funksiyalar bir çox hallarda felin təsriflənməyən (şəxssiz) formalarının mənası ilə bilavasitə bağlı olur.

Dissertasiyanın əsas məzmunu müəllifin aşağıdakı elmi məqalələri və elmi konfranslarda etdiyi məruzələrin materiallarında əks olunmuşdur:

1. İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin məna qrupları haqqında // Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi xəbərləri. 2009, № 2, s.156-160.

2. İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələr haqqında // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. 4-cü buraxılış. Bakı 2009, s.50-54.

3. Синтаксические функции отглагольных словосочетаний, выражающих направление действия, в азербайджанском и английском языках // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. № 2, Москва, 2010, с.156-160.

4. İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin semantik xüsusiyyətləri // Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri. IV Respublika Elmi Konfransının materialları. 18-19 may 2011-ci il. Bakı, 2011, s.70-72.

5. İngilis və Azərbaycan dillərində hərəkətin icra istiqamətini bildirən feli birləşmələrin qrammatik quruluşu haqqında // Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. IV Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı Slavyan Universiteti, 1-4 may 2013-cü il, s.436-437.

6. Функциональные особенности глагольных сочетаний, обозначающих направление движения, в разносистемных языках // Наука и бизнес: пути развития, № 6 (24), Москва, 2013, с.26-29.

7. İngilis dilçiliyində feli birləşmələrin tədqiq tarixi // Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi xəbərləri. 2013, № 4, s.78-84.

Малахат Мамед қızı Мурсалова

Семантико-грамматические особенности глагольных словосочетаний, обозначающих направление действия, в английском и азербайджанском языках

РЕЗЮМЕ

Настоящая диссертационная работа посвящена семантико-грамматическим особенностям глагольных словосочетаний, обозначающих направление действия, в английском и азербайджанском языках.

Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. Во введении обосновывается актуальность темы, определяются цели и задачи, методы исследования, раскрываются научная новизна, теоретическая и практическая значимость диссертации, представляются основные положения, выносимые на защиту, даются сведения об апробации и структуре исследования.

I глава диссертации посвящена глагольным словосочетаниям, и истории их исследования в английском и азербайджанском языкознании.

II глава диссертации посвящена семантико-функциональному анализу глагольных словосочетаний, обозначающих направление действия, в английском и азербайджанском языках. В ней на материале этих языков названные словосочетания исследуются по семантическим и функциональным особенностям в контрастивном плане.

В III главе диссертации рассматриваются грамматико-структурные типы глагольных словосочетаний, обозначающих направление действия. В ней подробно анализируются различные типы и модели глагольных словосочетаний в азербайджанском и английском языках.

В Заключении даны основные выводы, вытекающие из исследования.

**The semantic-grammatical features of verbal collocations denoting
the process of action of direction in modern
English and Azerbaijani**

SUMMARY

The aim of thesis is to determine semantic-grammatical peculiarities of the verbal collocations denoting the process of action of direction in non-kindred English and Azerbaijani.

The thesis consists of an Introduction, three chapters, a conclusion and the list of used literature.

The introduction substantiates choice and urgency of the theme, determines the goals and objectives, methods of investigation, comprises its scientific innovation, theoretical and practical significance and specifies the structure of the thesis.

The first chapter titled "Verbal collocations and their research history in English and Azerbaijani" is related to the verbal phrases which developed and formalized historically and carries out their investigation in English and Azerbaijani.

The second chapter entitled "The semantic-functional analysis of verbal collocations denoting the process of action of direction in English and Azerbaijani" explores the semantic, functional and syntactic properties of the verbal collocations denoting the process of action of direction in English and Azerbaijani.

The third chapter called "Grammatical-structural types of verbal collocations denoting the process of action of direction" deals with the grammatical and structural types in compared languages. Different patterns and models of target phrases are also analyzed in this chapter.

The conclusion summaries the basic results of the investigation.

Çapa imzalanıb: 19.06.2014.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat – Poliqrafiya mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

